

1.4.2 Vymedzenie pojmov súvisiacich s vedeckou prácou

Výskumný cieľ je ideálny konečný stav, ktorý sa snažíme naším skúmaním dosiahnuť. Vo všeobecnosti usmerňuje našu výskumnú aktivitu určitým smerom. Rozoznávame dva základné druhy cieľov: a) funkčný cieľ, b) objektový cieľ. Pri funkčnom ciele sa zameriavame na strategické plánovanie našej výskumnej činnosti. Funkčný cieľ sa preto často rozpadáva na súbor čiastkových cieľov, ktoré musíme pri skúmaní zvolenej problematiky naplniť. Objektový cieľ smeruje našu výskumnú aktivitu k získaniu merateľných výstupov, ktoré by mali byť relatívne ľahko vyhodnotiteľné. Z tohto hľadiska je predpokladom stanovenia objektového cieľa vypracovanie parametrov, podľa ktorých bude možné získané dáta hodnotiť.

Kauzalita je vzájomná spätosť po sebe nasledujúcich javov (príčin a následkov), ktorá je buď a) deterministická, alebo b) probabilistická. Deterministickú kauzalitu vyjadrujeme pravidlom „ak sa objaví jav x, tak nasleduje jav y“. Deterministická kauzalita je založená na nevyhnutnej spätosti príčiny a následku. To znamená, že ak nastane príčina, tak sa musí objaviť následok, ktorý produkuje. Probabilistickú kauzalitu vyjadrujeme pravidlom „ak sa objaví jav x, tak sa zvyšuje pravdepodobnosť výskytu javu y“. Probabilistická kauzalita je preto v porovnaní s jej deterministickou verzou založená na tom, že objavenie sa príčiny iba zvyšuje pravdepodobnosť výskytu následku. Príčina preto nevyhnutne neprodukuje následok, len zvyšuje pravdepodobnosť jeho objavenia sa.

Argument – je v podstate vedeckým vysvetlením (explanáciou), ktorá sa objavuje vo viacerých formách. Najznámejším argumentom používaným vo vede je tzv. deduktívno-nomologický argument, ktorým podraďujeme konkrétne javy alebo pozorované fakty pod existujúcu teóriu, čím pozorovaný jav alebo fakt vysvetľujeme. Poznáme však aj probabilistický argument (induktívno-štatistický argument), ktorého predikčná sila nie je založená na dedukčnej sile argumentu. Jav alebo pozorovaný fakt je pomocou tohto argumentu vysvetlený len s určitou mierou pravdepodobnosti.

V práve a právnickom myslení sa objavujú okrem uvedených aj argumenty, ktoré slúžia skôr ako formalizované spôsoby myslenia na odstraňovanie sémantických nejasností textu, napríklad otvorených významových medzier zákona. Aj preto majú jednotlivé argumenty, napríklad *a simili*, *a fortiori*, *a contrario*, *ad absurdum*, nezastupiteľnú úlohu pri interpretácii (právnickom vysvetľovaní) legálnych textov.⁵⁴

⁵⁴ Pozri podkapitolu venovanú argumentácii.

Explanácia je súbor výrokov, ktoré vysvetľujú existenciu alebo výskyt objektov, udalostí alebo stavu vecí. Medzi najčastejšie formy explanácie patria **kauzálna explanácia**, **deduktívno-nomologická explanácia**, ktorá znamená zahrnutie explananda (objektu vysvetľovania) do všeobecného tvrdenia, z ktorého môže byť odvodený pomocou deduktívneho argumentu, a **probabilistická explanácia**, ktorá znamená zahrnutie explananda do všeobecného tvrdenia, ktoré je formulované na princípe indukcie. Vo vzťahu k explanácii rozdeľujeme metódy na empirické a všeobecne teoretické (tabuľka č. 2).

1.4.3 Všeobecne vedecké metódy

Tabuľka č. 1: Členenie všeobecných vedeckých metód vo vzťahu k explanácii⁵⁵

Typy metód	Druhy metód	Príklady jednotlivých druhov metód
Explanáčn	Empirické	Meranie – metóda, pri ktorej uskutočňujeme kvantitatívne porovnávanie určitých vlastností porovnateľných objektov. Pre tieto vlastnosti platí, že patria do rovnakej triedy.
		Experiment – je umelý zámerne vyvolaný pokus, pri ktorom sa snažíme postupným pridávaním a odstraňovaním premenných odhaliť príčinné súvislosti medzi jednotlivými javmi. Experiment má v sociálnych vedách (a teda aj v právnej vede) obmedzené uplatnenie vzhľadom na možnosti jeho realizácie.
Explanáčn	Všeobecne teoretické	Analýza – dekompozične rozkladová metóda. Jej základom je myšlienkový postup, pri ktorom celok rozkladáme na jednotlivé časti. Cieľom je vysvetliť daný problém detailným preskúmaním jeho zložiek. Nakoniec sú zvyčajne formou syntézy formulované závery.

⁵⁵ Pozri bližšie OCHRANA, F. *Metodologie vědy. Úvod do problému*, s. 17 – 27.

Explanačné	Všeobecne teoretické	<p>Syntéza – vychádza z opačného myšlienkového postupu ako analýza. Je postupom od jednotlivých častí k celku (t. j. všeobecnému záveru).</p>
		<p>Dedukcia – je logickou metódou. Jej základom je myšlienkový postup, ktorým z premís použitím určitých pravidiel vyvodzujeme nové tvrdenie, t. j. záver. Pri dedukcii postupujeme od všeobecného k jednotlivému. Pri dedukcii záver nevyhnutne vyplýva z premís, a preto nemôže byť nepravdivý, ak sú premisy pravdivé. Tým sa dedukcia líši od indukcie, ktorej závery sú len pravdepodobné. Dedukcia je založená na sylogizme, pri ktorom sa z dvoch pôvodných výrokov – premís (východísk uvažovania) vyvodzuje záver. Premisy v rámci dedukcie nepodliehajú empirickému overovaniu.</p>
		<p>Indukcia – je logickou metódou. Jej základom je myšlienkový proces, ktorý je postupom od konkrétneho k všeobecnému. Je teda opakom dedukcie. Indukciou získavame na základe analýzy individuálnych dát všeobecné zákonitosti a zákony. Na rozdiel od deduktívnych záverov sú však induktívne závery platné iba s určitou mierou pravdepodobnosti.</p>
		<p>Abdukcia – je myšlienkový proces, ktorým hľadáme prepojenia medzi jednotlivými na prvý pohľad nesúvisiacimi faktami. Výsledkom abdukcie je preto výrok, ktorý sa na základe dostupných dát javí ako najviac pravdepodobný.</p>

Explanačné	Všeobecne teoretické	Analógia – je univerzálnou vedeckou metódou, ktorou hľadáme totožnosť vzťahu medzi skúmanými javmi. Pri analógii vychádzame zo znalosti jedného prvku a vzťahu medzi dvoma ďalšími prvkami a z uvedeného vyvodzujeme závery o štvrtom prvku (tým sa analógia líši od jednoduchej podobnosti).
		Porovnanie – komparácia je vedeckou metódou, na základe ktorej skúmame podobnosť alebo rozdielnosť medzi skúmanými prvkami (javmi). Uvedená metóda vytvorila základ pre časť právnej vedy – právnú komparatistiku.
		Generalizácia – metóda zovšeobecnenia – je vedeckou metódou, pri ktorej informáciu o jednotlivom jave vzťahujeme na celú skupinu javov, resp. informáciu o užšej skupine javov vzťahujeme na skupinu širšiu. Z poznania jednotlivých javov (alebo javu) následne prisudzujeme zistené vlastnosti celej širšej skupine.
		Špecifikácia – metóda konkretizácie – je opakom generalizácie. Uvedenou vedeckou metódou informácie získané o širšej skupine javov pripisujeme každému konkrétnemu javu z danej skupiny.
		Idealizácia – je vedeckou metódou, pri ktorej prispôbujeme skúmané javy tak, aby nestratili svoj empirický potenciál. Abstrakcia je preto vyššou formou idealizácie, v rámci ktorej sa eliminujú aj materiálne vlastnosti objektov.

Explanačné	Všeobecne teoretické	Abstrakcia – je vedeckou metódou, ktorá je založená na procese abstrahovania (odhliadania) od odlišností a zvláštnych či jedinečných vlastností. Cieľom abstrakcie je vymedziť všeobecné a podstatné vlastnosti a vzťahy a fixovať ich vo všeobecnejších a abstraktnejších pojmoch.
		Model – vedecká metóda umožňujúca materiálnu alebo myšlienkovú reprodukciu reálnej skutočnosti za účelom lepšieho pochopenia skúmaných javov a súvislostí. Modelom vytvoríme istý obraz, konštrukt, ktorý v sociálnych vedách (a aj v práve) slúži na lepšie vysvetlenie a pochopenie javov a súvislostí medzi javmi. Závety výskumu pri použití uvedenej metódy sú však relatívne, keďže fungovanie modelu je založené na zjednodušujúcich podmienkach a predpokladoch.

1.5 Štruktúra vedy a základné všeobecné metódy

Metódy vedeckej práce je možné klasifikovať podľa rôznych kritérií.⁵⁶ My sme si v nasledujúcom výklade zvolili ako klasifikačné kritérium hľadisko univerzálnosti vedeckých metód. Dôvodom je skutočnosť, že predstavená učebnica je len vstupom do právnovedeckej propedeutiky.

V právnej vede využívame tak všeobecné vedecké metódy, ako aj „osobitné vedecké metódy“ využívané len v oblasti právnej vedy. Medzi všeobecné vedecké metódy nezaraďujeme len tzv. **všeobecné logické metódy**, ktorými sú dedukcia, indukcia a abdukcia, ale aj **ďalšie všeobecné vedecké metódy**, ktorými sú analýza, syntéza a komparácia, analógia, generalizácia, špecifikácia, abstrakcia, idealizácia, model a i.

Veda (a aj právna veda) vo svojej podstate existuje ako logicky vybudovaný systém poznatkov, ktorý sa navonok javí vo forme vedeckej teórie. Pri procese

⁵⁶ Pozri k tomu OCHRANA, F. *Metodologie vědy. Úvod do problému*, s. 15.

výstavby teórie môžeme využívať rôzne metodologické prístupy líšiac sa konkrétnym výberom metódy. **Vo všeobecnosti rozlišujeme tri základné postupy logickej výstavby vedy, a to prístup axiomaticko-deduktívny, prístup indukčný a prístup kombinujúci oba predchádzajúce prístupy.**⁵⁷ **Podstatou axiomaticko-deduktívneho prístupu** je vytváranie vedeckých teórií so základom vo východiskovej téze označovanej ako axióma (axióma ako taká sa nedokazuje, predpokladá sa, že platí). Z axióm sa logickou cestou následne vyvodzujú závery, pričom ich pravdivosť závisí od pravdivosti východiskových axióm a z formálno-logicky správneho myšlienkového postupu. **Podstatou indukčného prístupu** budovania vedeckej teórie je konštatovanie záverov ako pravdepodobných výpovedí vychádzajúcich z výsledkov pozorovania. Základom je indukcia vychádzajúca z predpokladu, že opakovanie istej súvislosti vo vede vedie k pravidelnosti opakovania rovnakého druhu pravidelnosti aj v budúcnosti. Závery uvedeného prístupu majú len pravdepodobnú výpovednú hodnotu. **V oblasti sociálnych vied sa ako najpresnejší prístup javí využívanie kombinácie axiomaticko-deduktívneho a indukčného prístupu.** V rámci ich kombinácie sa teória buduje z východiskovej analýzy, teda skúmania faktov a hľadania opakovateľnosti. Následne je využívaná metóda zovšeobecnenia, ktorou formulujeme všeobecný záver využívaný pri vedeckom vysvetlení (explanácii) javov. Možným je aj opačný prístup, pri ktorom axiomatickou metódou vybudovanú teóriu (závery) použijeme pri skúmaní jednotlivých pozorovaných javov. Uvedený postup používame aj pri explanácii formou podradenia (subsumpcie) pod teóriu.

1.5.1 Definícia všeobecných logických metód

1.5.1.1 Dedukcia

Už v antickom Grécku boli položené základy správneho usudzovania. Aristotelova logika bola založená na *sylogizme*. Išlo v podstate o deduktívny úsudok skladajúci sa z dvoch premís a záveru, ktorý z nich vyplýval. Tradičným príkladom uvádzaným na vysvetlenie Aristotelovho spôsobu usudzovania je nasledujúci sylogizmus:

1. premisa „Všetci Gréci sú ľudia.“
  2. premisa „Všetci ľudia sú smrteľní.“
- Záver „Všetci Gréci sú smrteľní.“

---

⁵⁷ OCHRANA, F. *Metodologie vědy. Úvod do problému*, s. 46.